

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ
ДИСПРАКСІЙ У ДІТЕЙ З ДИЗАРТРИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: студентка групи KorL1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія.

Тацакович Ольга Михайлівна

Науковий керівник:

Мілевська О.П., кандидат пед. наук,
доцент, доцент кафедри логопедії та
спеціальних методик

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ДИСПРАКСІЙ У ДІТЕЙ З ДИЗАРТРИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	8
1.1. Поняття праксисів та диспраксій у науковій літературі.....	8
1.2. Специфіка формування праксисів у дітей з дизартричними порушеннями.....	16
1.3. Огляд сучасних методик з подолання диспраксій у дітей з дизартричними порушеннями.....	26
РОЗДІЛ II. ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTІ ПРАКСИСІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ДИЗАРТРИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	32
2.1. Методика констатувального експерименту.....	32
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	42
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ДИСПРАКСІЙ У ДІТЕЙ З ДИЗАРТРИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	53
3.1. Обґрунтування методики формувального експерименту.....	53
3.2. Аналіз результатів формувального експерименту.....	66
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодення логопедичної науки і практики означене підвищеною увагою до організації корекційної допомоги дітям з порушеннями мовлення з опорою на міждисциплінарні знання. Стрімкий розвиток мережі корекційно-розвиткових центрів, впровадження системи додаткових освітньо-корекційних послуг дитячому населенню в межах уже існуючих навчальних закладів, в тому числі з інклюзивною формою навчання – ці та інші динамічні зміни спеціальної освіти зумовлюють перегляд змістових засад та методичних підходів до надання логопедичної допомоги.

Тривалий час не згасає науковий та практичний інтерес у вітчизняній логопедичній галузі до проблеми подолання дизартричних порушень у дітей, чисельність яких у популяції осіб з порушеним онтогенезом мовлення не зменшується.

Зокрема, згідно з даними досліджень Інституту проблем медичної реабілітації, Міжнародної клініки відновного лікування ДЗ "Український медичний центр реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи МОЗ України» зростає кількість дітей з мінімальними дизартричними порушеннями (В. Козявкін, В. Мартинюк, І. Марценковський, О. Шестова та ін.) [67; 45]. У спеціальній педагогіці (логопедії) такі порушення позначають терміном „стерта дизартрія” (Л. Белякова, Н. Волоскова, С. Маєвська, О. Токарева, М. Давидова та ін.)

Вивчення стертої дизартрії проводиться у міждисциплінарному аспекті і є предметом дослідження медичних, педагогічних і лінгвістичних дисциплін.

Особливості прояву дизартричних порушень відображені у чисельних наукових працях. Зокрема, О. Архіпова вказує, що стерта форма дизартрії частіше всього діагностується після п'яти років [5, с. 12]; Л. Данілова, Л. Лопатіна, Н. Серебрякова, Н.Сімонова, І. Смірнова та інші науковці

зазначають, що у дітей з дизартрією внаслідок органічного ураження центральної нервової системи порушуються рухові механізми, страждає загальна та дрібна моторика, що погіршує стан мовленнєвої функції.

Вимовляння багатьох звуків при дизартричних порушеннях утруднене внаслідок технічних недоліків виконання мовленнєвих рухів; артикуляція стає нечіткою, змазаною [65 с. 86]. Дизартричні порушення звуковимови з тяжкістю піддаються корекції, негативно впливають на формування фонематичних процесів та лексико-граматичного компонента мовлення, що ускладнює процес шкільного навчання. За наявності дизартрії легкого ступеня не спостерігаються паралічі та парези, проте моторика цих дітей теж має ряд особливостей: вона відрізняється загальною незграбністю, недостатньою координованістю. Такі діти відстають від однолітків в опануванні точності та чіткості рухів, затримується розвиток готовності руки до письма, тому довго не проявляється зацікавленість до малювання та до інших видів зображувальної діяльності (конструювання, ліплення, аплікація) [49, 202 ст.]. Зазначені особливості вказують на наявність порушень системи праксису – диспраксії.

В закордонній літературі (R. Gross, M. Grossman, Lawrence D. Shrilberg, Doroty M. Aram, Joan Kwiatkowski), використовується поняття мовленнєва або артикуляційна диспраксія розвитку (Developmental apraxia of speech – DAS). Визначають DAS, як порушення контролю за мовленнєвими рухами [68; 69].

О.М. Корнєв визначає ці розлади артикуляції як вибіркові, негрубі, але достатньо стійкі порушення звуковимови, які супроводжуються легкими, своєрідними порушеннями іннерваційної недостатності артикуляційних органів. Автором запропонований термін „вербальна диспраксія”.

У сучасній психологічній науці поняття праксису розуміють як психічний інструмент для здійснення осмисленої рухової діяльності, як здатність до довільного та недовільного відтворення поз та дій за заданим планом (О. Лурія, Т. Візель, О. Лукаш). Науковці розрізняють мовленнєвий і немовленнєвий праксис. Водночас дослідження у галузі нейропсихології

(праці О. Лурія, Є. Хомської, Т. Візель та ін.) довели взаємозв'язок та обумовленість праксису та гнозису як вищих психічних процесів: щоб здійснити рух, необхідно отримувати та обробляти сигнали від вестибулярної, тактильної, пропріоцептивної, зорової та слухової систем; а щоб отримати відчуття – потрібно здійснити рух [19, с. 84].

Обґрунтування проблемимовленнєвого праксису та його порушень (диспраксій, апраксій) представлена в дослідженнях М. Шеремет, В. Клименко, І. Мартиненко, Ю. Коломієць, Н. Гаврилової, А. Сімко [23; 36; 44; 57; 66]. Мовлення як кінестетичне подразнення, що направляється в кору головного мозку від органів артикуляції, розглядали І.І. Павлов, Б.Ж. Монделаєрс.

Проблемою нормалізації кінестетичного праксису та корекції дизартричних порушень у дітей займались О. Винарська, Т. Візель, Л. Белякова, О. Архіпова. Науковці довели, що кінестетичні диспраксії у дітей з дизартричними порушеннями призводять до затримки мовлення в цілому та перешкоджають нормальному психомоторному розвитку дитини.

У дітей з мовленнєвим розвитком в нормі таке засвоєння кінестетичних та кінетичних відчуттів відбувається в ході онтогенезу без додаткових зусиль. Діти з дизартричними порушеннями потребують допомоги в засвоєнні правильного вимовляння звуків, та формування їх в артикуляційні уклади. Це є важливою частиною логопедичної роботи.

Зазначені положення переконують в актуальності обраної теми дипломного дослідження „Особливості логопедичної роботи з подолання диспраксій у дітей з дизартричними порушеннями”.

Мета дослідження: розроблення методичного забезпечення логопедичної роботи з подолання диспраксій у дітей з дизартричними порушеннями.

Завдання дипломного дослідження:

1. Провести аналіз науково-методичної літератури з проблеми становлення різних видів праксису за умов типового і порушеного онтогенезу мовлення та обґрунтувати поняття диспраксій.

2. Схарактеризувати дизартричні порушення у дітей; визначити притаманні їм види диспраксій.

3. Дослідити особливості різних видів праксисів та стану сформованості мовленнєвих засобів у дошкільників з дизартричними порушеннями.

4. Розробити методичне забезпечення для оптимізації логопедичної роботи з подолання диспраксій у дошкільників з дизартричними порушеннями та експериментально перевірити його дієвість.

Об'єкт дослідження: логопедична робота з подолання диспраксій у дітей з дизартричними порушеннями

Предмет дослідження: методичне забезпечення логопедичної роботи з подолання диспраксій у дошкільників з дизартричними порушеннями.

Розв'язання визначених у дослідженні завдань здійснювалось з використанням таких **методів:** вивчення й аналіз медичної, лінгвістичної, психологічної, педагогічної і методичної літератури; констатувальний та формувальний педагогічний експеримент (практичний, теоретичний); спостереження; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Методологічні засади дипломного дослідження: наукові положення про взаємозв'язок між станом мовленнєвої і моторної сфери дитини (В. Бехтерев, М.Кольцова); про психофізіологічні механізми та структуру мовленнєвої діяльності (В. Бельтюков, Д. Ельконін, М. Жинкін, О. Леонт'єв, О.Лурія,); психолого-педагогічні концепції формування знань, умінь та навичок (В.І. Бондар, В.. Засенко, О. Леонт'єв, В. Синьов, Л. Фомічова, М. Шеремет), теорії про формування базових інваріантних дій та операцій (Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко); положення про організаційні засади логопедичної роботи з подолання дизартричних порушень (О. Архіпова, О. Приходько, О. Винарська), концепції медичної і соціальної реабілітації осіб

з церебральними порушеннями (К. Семенова, О. Мастюкова, М. Смуглін).

Елементи наукової новизни: узагальнено теоретичні відомості щодо класифікації диспраксій у дітей з дизартричними порушеннями, адаптовано методику діагностики стану сформованості різних видів праксисів дошкільників з дизартріями; розроблено методичне забезпечення з корекції диспраксій у цих дітей.

Практична значущість дипломної полягає у розробленні та апробації методичного забезпечення для проведення логокорекційної роботи з подолання порушень кінетичного, кінестетичного артикуляційних праксисів, оптико-просторових та конструктивних праксисів у дошкільників з дизартричними порушеннями. Запропоновані матеріали можуть бути використані на корекційно-розвиткових заняттях в умовах навчально-реабілітаційних центрів, інклюзивно-ресурсних центрів та логопедичних кабінетів з метою надання допомоги дітям з дизартричними порушеннями.

Експериментальна база: ДНЗ №17 „Ромашка” (м. Івано-Франківськ). Дослідженням було охоплено 12 осіб, з них 6 дошкільників та 6 мам.

Апробація дослідження: теоретико-практичні результати дипломної роботи обговорювались на методичних нарадах ДЗН № 17 (м. Івано-Франківськ), на студентській науково-практичній конференції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2021 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції „Наукова дискусія: питання педагогіки і психології” (ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології» м. Київ, 2021 р.). Результати дослідження відображено у 1 публікації.

Структура дипломної роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. У роботі вміщено 3 таблиці, 4 рисунка.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження було виявлено, що порушення формування звукомовленнєвої сторони мовлення тісно взаємопов'язано з порушенням рухової системи в цілому. Недостатність рухових функцій погіршує розвиток всієї мовленнєвої функціональної системи.

Вивченням дизартрії, причинами її розвитку, етіологією, механізми її розвитку освітлюється у великій кількості наукової літератури (М.Хватцев, К.Семенова, О.Правдіна, Є.Соботович, О.Архипова, О. Вінарська, Л. Лопатіна).

До недавня вивчення стану рухового аналізатора обмежувалось лише обстеження рухових функцій артикуляційного апарату та його анатомічної будови. Обстеження дітей, які мають ті чи інші мовленнєві порушення, доповнено методиками визначення стану загальної та дрібної моторики, крім того в ході дослідження встановлюється неврологічний статус. В роботі логопеда є важливим встановити педагогічний та клінічний діагноз, для визначення оптимальної методики корекції мовлення.

В ході дослідження було проведено обстеження для визначення стану моторного праксису у дітей з дизартрією та співвіднесене їх з рівнем мовленнєвого розвитку. Обстеження показали, що моторний праксис у дітей з дизартричними порушеннями характеризується рядом особливостей: підвищення м'язового тону, зниженням рівня тактильної чутливості, вторинним недорозвитком кінестетичних відчуттів, наявністю гіперкінезів, синкінезій, обмеженням об'єму рухів язика, губ, щелеп, швидкою втомою органів артикуляційного апарату.

Була підтверджена взаємозалежність між розвитком мовлення, моторики та інтелектуального розвитку у даної категорії дітей. Наявність такої взаємозалежності визначило актуальність даної проблеми та необхідність здійснення диференційованого, всебічного мовленнєвого, сенсорного, рухового та психічного розвитку дітей з диспраксічними

проявами та дизартричними порушеннями. В залежності від порушень моторних функцій у дітей проявлялись відставання в практичній та ігровій діяльності, тому вони зі складністю засвоювали відношення та зв'язки між предметами та явищами оточуючої дійсності, що відображається на комунікативних функціях мовлення.

Корекція моторних та мовленнєвих функцій у дітей з дизартрією проводилась у взаємодії з розвитком їх пізнавальної діяльності: операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації. Ефективність психолого-педагогічної роботи у дітей з дизартричними порушеннями в основному залежить від врахування теоретично та практично розроблених загальних принципів реабілітації в логопедії.

Системність впливу відбувається за чітким планом: на моторний розвиток; на психічний розвиток; сенсорний розвиток; мовленнєвий розвиток; не забувати про особистість дитини.

Першим важливим скеруванням у корекційній роботі при дизартрії у дітей дошкільного віку є нормалізації м'язового тону та організація рухів органів артикуляційного апарату, моторики в цілому і звичайно, виходячи з нашого дослідження, розвиток пальцевої моторики.

Для вивчення ефективності проведення логопедичної роботи було проведене контрольне обстеження. Аналіз отриманих даних виявив покращення у всіх досліджуваних елементах (загальна, дрібна та артикуляційна моторика, звуковимова, фонематичні процеси).

Зміст запропонованої корекційної роботи підвищив ефективність логопедичних занять та сприяє корекції мовлення у старших дошкільників з дизартричними порушеннями, що дозволяє стверджувати про правильність підбраної корекційної програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агранович З. Е. Логопедическая работа по преодолению нарушений слоговой структуры слов у детей. СПб.: Детство-Пресс, 2001. 48 с.
2. Ананьев Б.Г., Рыбалко Е.Ф. Особенности восприятия пространственных отношений у детей. М.: Просвещение, 1964. 304с
3. Андрусихина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. праць: Вип. 4. К.: Актуальна освіта, 2007. С. 18–24.
4. Айрес Дж., Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. М.: Теревинф, 2009. 272с.
5. Архипова Е.Ф. Коррекционно-логопедическая работа по преодолению стертой дизартрии у детей. М: АСТ: Астрель, 2008. 254 с.
6. Архипова Е.Ф. Стертая форма дизартрии у детей. М.: АСТ: Астрель: Хранитель, 2007. 319 с.
7. Архипова Е.Ф. Логопедический массаж при дизартрии. М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. 123 с.
8. Архипова Е.Ф. Исследование просодической стороны речи, 2006./ URL:<http://dou13.rybadm.ru/DswMedia/issledovanieprosodikidlyapedagogov.pdf> (дата звернення: 18.10.2020).
9. Бадалян Л.О. Детская неврология. М.: Медпрес-информ, 2019. 608с.
10. Банді А., Лейн Ш., Мюррей Э. Сенсорная интеграция. Москва: Теревинф, 2017. 766 с.
11. Белякова Л.И., Волоскова Н.Н. Логопедия. Дизартрия. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2013. 287с.
12. Бельтюков В.И. Взаимодействие анализаторов в процессе восприятия и усвоения устной речи (в норме и патологии). М.: Педагогика, 1977. с. 34.
13. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движения и физиологии активности. – М., 1966. – 290 с.

14. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. Вид. 2-ге. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 374 с.
15. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. К. : Вища шк., 2007. 542 с.
16. Боряк О. В. Дослідження темпо-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та соціальна психологія. 2011. Вип.17. С.30-34.
17. Вайзман Н. П. Психомоторика детей олигофренов. М.: Педагогика, 1976. 104 с.
18. Винарская Е. Н. Дизартрия: учеб. пособ. Москва: Астрель, 2006. 392с.
URL: <http://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/2014/12/01/vinarskaya-en-dizartriya>. (дата звернення 25.02.2019).
19. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии. Теория и практика. 2-е изд. М.: «АСТ», 2021. 544с.
20. Визель Т.Г. Прикладная нейролингвистика. М.: Московский институт психоанализа, Когіто – Центр, 2020. 339с.
21. Визель Т. Г. Основы нейропсихологии : теоретические положения современной нейропсихологии, высшие психические функции человека и процессы их развития, патология речи : методы диагностики и коррекции : учебник для студентов вузов. Москва : В. Секачев, 2013. 262 с.
22. Волкова, Г.Л. Психолого-логопедическое исследование детей с нарушениями речи. СПб.: "Сайма", 1993. 61 с.
23. Гаврилова Н.С. Методика корекції порушень артикуляційної моторики кінестетичного типу. URL: <http://aqce.com.ua/vipusk-n10-2018/gavrilova-ns-metodika-korekcii-porushen-artikuljacijnoi-motoriki-kinestetichnogo-tipu.html> (дата звернення: 21.06.2021).
24. Галушко Т.В. Застосування кінезіологічних вправ у корекційно-розвивальній роботі з дітьми із тяжкими порушеннями мовлення. *Логопед.* 2016. №2. С. 58–60.

25. Галущенко В.І. Особливості формування просодичного компонента мовлення у дітей зі стертою дизартрією: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.03. Одеса, 2012. С. 247.
26. Дем'яненко О.В. «Мовенятко». *Логопедичний журнал*. № 1. 2020. С.75.
27. Дем'яненко О.В. «Мовенятко» *Логопедичний журнал*. № 2. 2021. С. 51.
28. Диль Н.І. Подолання стертої форми дизартрії. Методи і форми логопедичного впливу. *Дефектолог*. 2014. №11. С. 44–46.
29. Дегтяренко Т.В., Шевцова Я.В. Стан психомоторики і когнітивних функцій у дітей з різним рівнем інтелектуального розвитку за результатами нейропсихологічного обстеження. *Наука і освіта*, №1, 2015. С. 50–55.
30. Жинкин Н.И. Механизмы речи. М.: Издательство АПН, 1958. 378 с.
31. Журба Л.Т., Мастюкова Е.М. Нарушение психомоторного развития детей первого года жизни. М.: Медицина, 1981. 270с
32. Ильин Е. П. Психомоторная организация человека. СПб. : Питер, 2003. 384 с.
33. Конопляста С.Ю., Синиця А.О. Дизартрія у систематиці мовленнєвих порушень (сучасний погляд). *Науковий часопис НПУ ім. В.П. Драгоманова* (Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи). Вип. 66. 2019. С. 111–116.
34. Козьявкін В. І., Сак Н. М., Качмар О. О., Бабадагли М. О. Основи реабілітації рухових порушень за методом В. Козьявкіна. Трускавець: Основа, 2011. 115 с.
35. Корнев А.Н. Основы логопатологии детского возраста: клинические и психологические аспекты. СПб.: Речь, 2006. 380 .
36. Клименко В.В. Механізми психомоторики людини. Київ, 1997. 192 с.
37. Лопатина Л. В. Изучение и коррекция нарушений психомоторики у детей с минимальными дизартрическими расстройствами. СПб.: *Дефектология*, 2003. №5. С. 45–51.
38. Лурия О.Р. Высшие корковые функции человека. СПб.: Питер, 2008.
39. Левченко И.Ю., Приходько О.Г. Технологии обучения и воспитания

детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. М., «Академия», 2001.

40. Лопатина Л.В. Проявления и диагностика фонетических нарушений при стертой дизартрии. Известия РГПУ им. А.И. Герцена. 2006. № 14. С. 219-230.

41. Лопатина Л.В., Серебрякова Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников. СПб.: Нева, 2001. 234 с.

42. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). М.: Педагогика, 1978. 224 с.

43. Любомирский Л. Е. Управление движениями у детей и подростка. М.: Педагогика, 1974. 232 с.

44. Мартиненко І.В. Логопсихологія : курс лекцій. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : ДІА, 2016. 115 с.

45. Мартинюк В.Ю. Медико-соціальні аспекти реабілітації дітей з клінічними проявами мінімальної мозкової дисфункції / В.Ю. Мартинюк, В.Г. Козачук, Т.В. Борщенко, О.А. Майструк, В.М. Здвижкова, О.М. Надоненко. *Соціальна педіатрія та реабітологія*. № 3-4 (11-12). 2017. С. 37–47

46. Мастюкова Е.М., Ипполитова М.В. Нарушение речи у детей с церебральным параличом. М., «Просвещение», 1985.

47. Матейко Н. М. Загальна психологія: навч. посіб. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2013. 230 с.

48. Мелехова Л.В. Дифференциация дислалий и дизартрий. *Очерки по патологии речи и голоса*. М.: Знание, 1987. С.12-87.

49. Ньюкиктъен Чарльз. Детская поведенческая неврология. В 2 томах. Том 1. М.: «Теревинф», 2012. 320 с.

50. Особенности умственного и речевого развития учащихся с церебральным параличом /под ред. И.В.Ипполитовой. М., 1989.

51. Пінчук Ю. В. Методичні засади фізичного виховання дітей дошкільного віку з порушенням мовлення. *Логопедія*. 2012. №2. С. 68 – 71.

52. Понятийно-терминологический словарь логопеда / под ред. В.И. Селиверстова. М.: ВЛАДОС, 1997. 400 с.
53. Подгорна В. В. Взаємозв'язок корекції рухового і вербального розвитку дітей молодшого шкільного віку з важкими порушеннями мовлення: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Одеса, 2015. 232 с.
54. Розіна О. Д. Розвиток мови методами кінезіології. *Дефектолог.* 2010. №6. С. 16 – 19.
55. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста. М.: «Генезис», 2017.
56. Семенова К.А., Мастюкова Е.М., Смуглин М.Я. Клиника и реабилитационная терапия детей с церебральным параличом. М.: Медицина, 1972.
57. Сімко А.В. Особливості психомоторного розвитку розумово відсталих дітей на різних рівнях побудови рухів. URL: <http://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/simko-av-osoblivosti-psihomotorного-rozvitku-rozumovo-vidstalih-ditej-na-riznih-rivnjah-pobudovi-ruhiv.html> (дата звернення: 21.06.2021).
58. Соботович Е.Ф., Чернопольская А.Ф. Проявления стертых дизартрий и методы их диагностики. *Дефектология.* 1974. № 4. С.12-14.
59. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільноговіку. *Дефектологія.* 2003. №2. С. 2–11.
60. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика готовности к школьному обучению. – К.: ПП Компанія «Актуальна освіта», 1998. – 127 с.
61. Хомская, Е.Д. Нейропсихология [Электронный ресурс]/ <http://www.studfiles.ru/preview/1209840/page:28> (дата звернення: 15.12.2020).
62. Цейтлин С. Н. Язык и ребенок: Лингвистикадетской речи. М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 240 с.

63. Чередніченко Н. В., Гайдаєнко В. В., Бурдейна О. А., Алексєєва Н. Ю., Мележик О. А. Формування та корекція складової структури слова у дітей з порушенням мовленнєвого розвитку. К.: 2019. 130с.
64. Чистович Л.А., Кожевникова В.А. Речь, артикуляция и восприятие. М.: Наука, 1965.– 241 с.
65. Шеремет М.К. Логопедія: підручник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018.– 856с.
66. Шеремет М.К., Коломієць Ю.В., Апухтіна В.В. Психомовленнєвий розвиток дітей із мовленнєвими порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 270–274.
67. Шестова Е.П. Пароксизмальне розстройство у дітей с генералізованими мальформациями головного мозга (кора, подкорка, пирамидний тракт) / Е.П. Шестова, Ю.П. Тягло, И.В. Македонская, Т.В. Мишина. *Соціальна педіатрія та реабілітологія*. № 3-4 (11-12). 2017. С. 32–36.
68. Gross R.G., Grossman M. Update on Apraxia. *Current Neurology and Neuroscience Reports*. 2008. № 8 (6). P. 490–496.
69. Lawrence D. Shrilberg, Doroty M. Aram, Joan Kwiatkowski. Developmental Apraxia of Speech. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research (JSLHR)*, Volume 40, Issue 2, April 1997, pp. 273–285 /URL: <https://pubs.asha.org/doi/10.1044/jslhr.4002.273> (дата звернення: 25.04.2021).
70. Netelenbos J.B. (1998) *Motorische ontwikkeling van kinderen*. Handboek I: introductie pp. 376; II: theorie pp.407. Uitg. Boom, Amsterdam